תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת פסחים פרק ד

כתיב [דברים טז ו] **שם תזבח את הפסח בערב. אין לי אלא הוא שלוחו מניין תלמוד לומר ובשלת ואכלת.** מה תלמוד לומר שם תזבח את הפסח בערב אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבנך קרב אבל אסרו מלעשות מלאכה כהא דתני להן כל איניש דיהוי עלויה אעין וביכורין. האומר הרי עלי עצים למזבח וגיזורים למערכה אסור בהספד ובתענית ומלעשות מלאכה בו ביום. **אמר רב יונה אילין תמידין קרבנותיהן של כל ישראל אינון אם יהוו כל ישראל עולין לירושלם לית כתיב אלא** [שם טז] **שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. אם יהיו כל ישראל יושבין ובטילין והכתיב** [שם יא יד] **ואספת דגנך מי אוסף להן את הדגן אלא שהתקינו הנביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות על כל משמר ומשמר היה עומד בירושלם של כהנים ושל לוים ושל ישראלים...הרי פסחי הרי קרבנן של כל ישראל הוא ותלו אותו מנהג. אמר רבי אבהו שנייא הוא שאין הפסח קרב אלא משש שעות ולמעלן.** ר' אבהו בעי אמר הרי עלי עולה משש שעות ולמעלן מותר לעשות מלאכה משש שעות ולמטן. א"ר יוסה פסח שהקריבו בשחרית אינו פסח עולה שהקריבוה בשחרית עולה הוא כל הדברים תלו אותן במנהג.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נ עמוד א

משנה. מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות - **עושין, מקום שנהגו שלא לעשות** - **אין עושין.**

רש"י מסכת פסחים דף נ עמוד א

שלא לעשות - כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו, ושחיטת הפסח, ותקון מצה לצורך הלילה, דמצוה לטרוח מבעוד יום כדי להסב מהר, **כדאמר בפרק בתרא /ערבי פסחים/ (קט, א), חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו.**

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נ עמוד ב

גמרא. מאי איריא ערבי פסחים**? אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי! דתניא: העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה** - **אינו רואה סימן ברכה לעולם.** - **התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור, סמוך למנחה** - **לא.** הכא **-** מחצות**. אי נמי: התם** - **סימן ברכה הוא דלא חזי, אבל שמותי** - **לא משמתינן ליה.** - הכא שמותי נמי משמתינן ליה**.**

רש"י מסכת פסחים דף נ עמוד ב

מאי איריא ערבי פסחים - דקתני עד חצות במנהגא, מכלל דמחצות ולהלן **-** אסור**, ולמה ליה למיתני חצות לאשמעינן הך דיוקא, הא כל ערבי ימים טובים אסירי.**

תוספות מסכת פסחים דף נ עמוד א

מקום שנהגו - אור"י בשם ריב"א דמפרש בירושלמי מאי שנא ערבי פסחים משאר י"ט משום דזמן הפסח מחצות ואילך ואף יחיד קאמר התם בשאר ימות השנה ביום שמביא קרבן אסור במלאכה ופריך אם כן יהא כל היום אסור כמו יחיד שמביא קרבן ומפרש התם משום דראוי להקריב משחרית אבל פסח אינו יכול להקריבו אלא אחר חצות **כדנפקא לן מבין הערבים ופריך אם כן קרבן תמיד שהוא לכל ישראל וקרב בכל יום יהא בכל יום אסור במלאכה ומשני שאני תמיד שהתורה הוציאה מן הכלל דכתיב ואספת דגנך ואם כל ישראל יושבים ובטלים מי יאסוף להן דגן ומשמע התם דמדאורייתא אסורה** ונראה דאף בזמן הזה דליכא הקרבה כיון שנאסר אז אסור לעולם**.**

המאור הקטן מסכת פסחים דף טז עמוד ב

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין נראה ממשנתנו שמחצות ולמעלה אינו תלוי במנהג אלא אסור הוא בכל מקום ופי' בירושלמי אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבנך קרב לכך אסרו לעשות מלאכה ומכאן אנו למדים שבזמן הזה שאין קרבן דינו כשאר ערבי שבתות ושאר ערבי ימים טובים

כתוב שם לראב"ד מסכת פסחים דף טז עמוד ב

במאור דף טז: ד"ה מקום שנהגו. לרי"ף סי' תשנז (פסחים דף נ א)

כתוב שם: [מקום שנהגו לעשות מלאכה בע"פ עד חצות עושין וכו'. נראה ממשנתנו שמחצות ולמעלה אינו תלוי במנהג]. ומכאן אנו למדים שבזמן הזה שאין קרבן דינו כשאר ערבי שבתות.

אמר אברהם: מחבורי הרב אבן גיאת ז"ל הוציא זה. אבל הרי"ף ז"ל לא אמר כך וכדבריו אנו עושים, כי מעולם לא דברו חכמים ורבי מאיר בגמ' **[פסחים דף נה א]** על אלה **(והתחל) [בגמר' מלאכה ובתחלתה]** על זמן שבית המקדש קיים שלא ראו אותו בעיניהם, ומאי דהוה הוה. אלא כל שהיה אסור להם עכשו הוא אסור לנו**,** ובכמה מקו**מות [ראש השנה דף ל. וש"נ]** אמרו **[לו]** מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלו כך וכך ועשינו כך וכך, ודברים שנאסרו במנין מי עמד והתירם, ופורץ גדר ישכנו נחש**.** והירושלמי **[פ"ד ה"א]** לא בא להתיר אלא לחזק טעם האיסור**.** והנה זה סבור שקבץ כל תורת המנהגים ולחצים לא הגיע, שאין כל המנהגות שוות**:** שכל מנהג שנהגו בו מצד אסור וקבלו אותו על עצמם סתם זה הוא מנהג שאין הבנים רשאין להתירו ולא לישאל עליו לחכם להתירו להם**.** ואם קבלו אותו על עצמם לבד יכולים הבנים לשנותו אם לא נהגו בו אחרי מיתת אביהם, ואם נהגו בו כבר קבלוהו ושוב אין מתירין אותו ואין נשאלין עליו**.** אבל מנהגים אחרים שאינם מחשש איסור אלא מהסכמת קהל לדבר אחד אפילו קבלוהו על עצמן סתם אין הבנים נתפשין עליהם ואם יסכימו כלם לשנותו הרשות בידם אלא שאין היחיד רשאי להוציא את עצמו ממנו **ודנין אותו על פי המנהג שנהגו הראשונים. והירושלמי שכתב הרב ז"ל בדבר שהוא יודע בו שהוא מותר ונהב בו באיסור נשאל אין מתירין לו, לא כמו שהוא סבור שאם נדר נדר ונשאל מתירין לו, אלא בדבר שקבל עליו איסור [אביו סתם ויש בו חשש הבא לידי איסור כמו שכתבתי למעלה] כההוא דבני בישן שגזרו על עצמם שלא ללכת לים אפילו מצור לצידן שהוא מקום קרוב וגזרו עליו משום דאסור לפרוש לים ערב שבת והכי איתא בירושלמי. ואפילו הוא גזר על עצמו משום גדר [ונהג בו באיסור] עד שהוחזק עצמו באותו מנהג דמחזיק בדבר מצוה לעשותה שוב אינו נשאל עליה כמו שנשבע לקיים את המצוה או שלא לעבור עבירה ובא לישאל אין מתירין לו כענין שאמרו [בכורות דף מה ב] נודר ועובד [יורד] ומגרש, דלא חיישינן דילמא אזיל לגבי חכם ושרי ליה דקסבר צריך לפרוט את הנדר [גיטין דף לה א] וכיון דשמע חכם דמשום [גדר] הוא לא שרי ליה. ואל תשיבני נזיר דההוא חוטא נמי מקרי [נדרים דף י. וש"נ] משום דתהי ביה אגב צעריה. ועוד אני אומר בין בחומרי מקום שהלך לשם אם אותו מנהג בטעות אין חוששין לאותו מנהג בין בדעתו לחזור בין אין דעתו לחזור, אלא שיש בחומרי מקום שהלך לשם צד חומרא שאם הם בני מדינה שאינם בני תורה אפילו נהגו בו בטעות אינו רשאי להתירו בפניהם ממעשה דבני בי חוזאי [פסחים דף נ ב], דאמר רב אשי [שם דף נא א] אי רובא דגן אכלי ניכליה זר באפייהו דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב, ועוד דאתי ביה לידי תקלה הא לאו הכי אסור ואף על פי דבטעות נהגו.**

רמב"ם הלכות יום טוב פרק ח

הלכה יז

ע אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כמו ערבי שבתות, וכל העושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה לעולם**, וגוערין בו ומבטלין אותו בעל כרחו, אבל אין מכין אותו מכת מרדות, ואין צריך לומר שאין מנדין אותו,** חוץ מערב הפסח אחר חצות שהעושה בו מלאכה אחר חצות מנדין אותו, ואין צריך לומר שמכין אותו מכת מרדות אם לא נדוהו, לפי שיום ארבעה עשר בניסן אינו כשאר ערבי ימים טובים פ מפני שיש בו חגיגה ושחיטת קרבן**.**

הלכה יח

לפיכך יום ארבעה עשר בניסן אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כמו חולו של מועד**, והוא קל מחולו של מועד,** ואינו אסור אלא מחצי היום ולמעלה שהוא זמן השחיטה**,** אבל מהנץ החמה עד חצי היום תלוי במנהג**, מקום שנהגו לעשות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין.**

הגהות מיימוניות הלכות יום טוב פרק ח הלכה יז

[פ] הכי מפרש טעמא בירושלמי:

מגיד משנה הלכות יום טוב פרק ח

הלכה יז

[יז] אסור לעשות וכו'. פרק מקום שנהגו בפסחים (דף נ"א וב') ריש פרק מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובגמרא מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וימים טובים דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי יום טוב מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם ותירצו התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי הכא מחצות א"נ התם סימן ברכה הוא דלא חזי שמותי לא משמתינן ליה הכא שמותי נמי משמתינן ע"כ בגמרא. וכתב רבינו ואין צ"ל שמכין אותו מכת מרדות לפי שהשמתא חמורה היא ממכת מרדות כמבואר פרק ראשון. עוד כתב רבינו שאיסור המלאכה בערבי פסחים מחצות ולמעלה הוא מפני החגיגה ושחיטת הקרבן והטעם הזה מבואר בירושלמי שאמרו אינו בדין שתהא עסוק במלאכה וקרבנך קרב. ובזמן הזה גם כן אסור שאע"פ שבטל הטעם לא בטלה גזרה. ורש"י ז"ל פירש הטעם מפני שיש לו לטרוח בצרכי מצה ומרור מה שאין כן בשאר ערבי יום טוב. וקשה לי א"כ ערב הסוכות נמי הרי יש לו לטרוח בסוכתו אלא ודאי טעם הירושלמי עיקר:

פני יהושע מסכת פסחים דף נ עמוד א

מקום שנהגו פרק רביעי

במשנה מקום שנהגו לעשות מלאכה כו' מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. ופרש"י כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותיקון מצה. **[בר"מ פ"ח מהל' יום טוב הלכה י"ח] דא"כ ערב סוכות נמי טרוד בעשיית סוכה ומשו"ה מפרש כמ"ש התוס' בשם הירושלמי דטעמא משום הקרבת הפסח.** ובאמת משום הא לא איריא דנראה דרש"י בעצמו נזהר מזה וכתב לשון דשמא ישכח וזה לא שייך אלא לענין ביעור חמץ שאינו אלא לשעה קלה וכן בשחיטת הפסח דיש בני אדם שנמנין על פסחין של אחרים וזה לשעה עומדת, וכן בתקון מצה לצורך הלילה ומשום הכי בכל הני איכא למיחש שאם יהא טרוד במלאכה גמורה יבוא לידי שכחה משא"כ בעשיית סוכה היא ג"כ מלאכה גמורה ואדרבא דרכו להתעסק בהן בימים שבין יוה"כ לסוכות כדאיתא במדרש ולקחתם לכם ובפוסקים משו"ה ליכא למיחש שמא ישכח וכיוצא בזה כתב בעל תוי"ט ע"ש. אלא דבין לפירש"י ובין לפירוש התוס' בשם הירושלמי קשיא לי דאכתי אמאי שביק תנא עיקר דינא דעשיית מלאכה בערב פסח אחר חצות דלא אשכחן דתני לה בשום דוכתא במשנה ונקיט מנהגא דקודם חצות, **דאף דרש"י הרגיש בזה בסמוך בלשון הגמרא מאי איריא ומפרש דעיקר מתני' לדיוקא דאחר חצות אתי אלא דאפ"ה לא פסיקא הך מילתא דהא איכא למימר דלאחר חצות נמי במנהגא תליא מילתא, אלא הא דנקיט קודם חצות היינו לאשמעינן היא גופא דאפילו קודם חצות הוי מנהג חשוב במקום שנהגו לאפוקי לילה שלפניה אי נהגו לא משגחינן בהו כמו שפירש"י להדיא ברישׁ מכילתין דאפילו נהגו בטלה דעתן, ועוד דלפירש"י דהכא אדרבא איכא למימר איפכא דלאחר חצות קיל טפי כשגמר כל מצוות ביעור חמץ ועשיית המצות, וכה"ג לפי' התוס' לענין קרבן פסח. ועוד דלפירש"י והתוס' קשה מ"ט דב"ש דאסרו אפילו בלילה הא לא שייך הנך טעמי כלל, וא"כ מדב"ש נשמע לב"ה דאיכא נמי טעמא אחרינא.** ולולי שאיני כדאי היה נראה לי לפרש דעיקר מנהגא דאיסור מלאכה קודם חצות היינו משום דלאחר חצות פשיטא טובא דאיסור גמור הוא והיינו משום דכתיב בפרשת אמור אלה מועדי ה' וסמיך ליה בחדש הראשון בארבעה עשר בין הערבים פסח לה', וא"כ משמע דמהאי שעתא די"ד לאחר חצות איקרי מועד והיינו לענין איסור עשיית מלאכה כחולו של מועד אי מדאורייתא או מדרבנן ומשו"ה יש מקומות שנהגו אפילו קודם חצות משום גדר דלאחר חצות דלא ליזלזלי ביה **כדאמרי נמי ברישׁ מכילתין [ב' ע"ב] דלא מצינו יום שמקצתו מותר ומקצתו אסור, ומהאי טעמא גופא איכא למימר דהיינו טעמא דב"ש דאסור אף בלילה דלא מצינו שהיום אסור והלילה מותר.** כן נראה לי נכון, ואפשר לפרש ג"כ שיטת הירושלמי על דרך זה **ועיין עוד בסמוך:**